
**OG‘IR NUTQIY NUQSONLI BOLALARGA SAVOD O‘RGATISHNING
ILMIY - NAZARIY ASOSLARI**

Axmadaliyev Gulshanbek

Muqimiy nomidagi Qo‘qon Davlat pedagogika instituti

Maxsus pedagogikaga: Defektologiya (logopediya)

yo‘nalishi II bosqich magistranti

Annotasiya:

Ushbu og‘ir nutqiy nuqsonli bolalarga savod o‘rgatishning ilmiy - nazariy asoslari hamda savodga o‘rgatish jarayonlarini samarali tashkil etish masalalari yoritilgan. Xususan, bunday bolalarni savod o‘rganishga tayyorlash masalalari hamda og‘ir nutqiy nuqsonli bolalarga maxsus logopedik yordamni o‘ta muhimligi borasida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: og‘ir nutqiy nuqson, savod o‘rgatish, nutq, maxsus logopedik yordam, savod o‘rganishga tayyorlash, lug‘at boyligi, maktab.

Prezidentimizning xar bir nutqi, asarlarida boalar, yoshlar, mamolariga alohida o‘rin berilishi mustaqil O‘zbekiston fuqorolari shahsini shakillantirish, shaxs izmidagi shaxslar aro munosabatlarning, manaviyat va marifatning o‘rni qanchalik katta ahamiyatga ega ekanligini isbotlaydi.

Zero, bozor munosabatlariorga o‘tishida sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan manaviy tannazullarning oldini olish yuzaga kelishi ehtimoli mavjud bo‘shliqning o‘rni sog‘lom g‘oyalar, ilmiy asoslangan bilimlar, tushunchalar va dunyoqarash bilan to‘ldirish barkamol inson shaxsini shakillantirishdagi muhim vazifadir. Xalqimizning madaniyatini, urf odatlarini, odob ahloqi va marifatini bola egallashi uchun ruhan, aqlan va jismonan sog‘lom bo‘lishi kerak.

Ma‘lumki, nutqdagi intellektida va boshqa muhim sohalarida nuqsoni bo‘lgan bolalarda hayotiy tajriyba, muloqat tajribasi kam bo‘ladi. Natijada bolaning oyladagilar, bolalar bog‘chasidgilar, ko‘chadagilar, atrofdagilar bilan munosabati va muloqati qiyinlkashadi. Nutqdagi nuqsonlar bolaga o‘z fkrini erkin ifodalashga to‘sqinlik qiladi. Atrofdagilar bilan teng sherik sifatida muloqat qilish qiyinlashadi.

Ilimiy tadqiqotning dolzarbligi shundakiy:

Proceedings of International Congress on “Multidisciplinary Studies in Education and Applied Sciences”

Hosted Online from Bilbao, Spain on November 10th, 2022.

www.conferencezone.org

Nutq rivojlanishidagi nuqsonlar bolalarning intellektual tarraqiyotiga, ularning savod o'rganishiga, tayyorlashga, savod o'rganishiga salbiy tasir etadi. Shuning uchun nutq nuqsoni bor bolalarni nutq rivojlanishining o'ziga hos hususiyatlarini o'rganishning ahamiyati katta.

Hozir sog'lom avlad tarbiyasiga juda katta e'tabor berilayotgan bir davrda “Talim to'g'risida”gi Qonunni amalga oshirishda, farzandlarimizni komil inson qilib tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etmoqda. Dar haqiqat Og'ir nutqiy nuqsonli bolalarni ijtimoiy hayotga va o'qishga tayyorlash, maktabgacha tarbiya ishida psihik jarayonlarni va shahslararo munosabatni shakillantirish, tarbiya va ta'limning asosini tashkil etishi kerak. Bu bolalarning boshlang'ish sinflarda muvaffaqiyatli o'qishlari uchun zarur bo'lgan bilimlar va ko'nikmalar bilan qurollantirish, bolalarni o'yin, mehnat va o'quv faoliyati jarayonida kelajakka-maktabga va hayotga moslashtirib berish lobopet va tarbiyachilarning eng muhim vazifalaridan biri.

Logopedik mashg'ulotlar jarayonida lug'at boyligini rivojlantirish, so'zning ma'nosi mazmunini idrok etish, nutqning leksik tomonining shakillanishi bola bilim jarayonining rivollinishida katta ahamiyatga ega. Chunki so'z nafaqat muomala va shaxslararo munosabat vositasi, balki tafakkur rivojlanishining asosiy negizidir.

Kishilarning mukammal, yetuk inson bo'lib shakillanishida aqliy qobiliyat va nutqiy malakalar katta o'rin tutadi.

L.I. Skovorsov (1989) nutq til haqida obrazliy qilib shunday deydi: “Ijtimoiy madaniy hayotda til normalari bir mashaldirki, nutq faoliyatining qirg'oqsiz okyanida til kollektivi unga qarab intiladi, tayanadi¹”. Atoqli psixolog S.YA. Gubinshteyn nutqning ahamiyati haqida quydagi fikrni bildiradi: “Fe'loginezda bo'lgani kabi ontoginezdaham nutq daslabki aloqa vosetasi bo'lgan bo'lsa, keyinchalik nutq shunday qurolga aylanadiki uning yordamida inson o'z fikrlarini bayon etadi²”.

M. B. Mejikovskaya fikricha, nutq inson faoliyatini barcha ruhiy ko'rinishlariga jalb qilingan: insonning idroki, hotirasi, taffakuri, tasavuri, axloqiy qarashlari barchasi “Nutqlashgan”dir. Ularning nutqiy rivojlanishini erta korreksiya qilish,

¹ Mo'minova L. Og'ir nutqiy nuqsonli maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni logopedik tekshirish va o'qitish. “Toshkent” 1992-yil

² Mo'minova L. Ayupova L. “Logopediya” “Toshkent” 1993-yil

umumiy va maxsus pedagogikaning muhim muammosidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq nuqsonlarini oʻz vaqtida aniqlash va korreksiya qilish nutq shakillanishida sezilarli natijalarga erishish imkonini beradi. Bolalar bogʻchasida bolalarni har tamonlama jismoniy, aqliy, axloqiy rivojlantirish ishlari, nutqiy taʼlim jarayonida amalga oshiriladi. Bolalar bogʻchasi bolalarni maktabgacha tayyorlar ekan, birinchi navbatda, ularni toʻgʻri nutga oʻrgatish, ularga ona tilimning boyliklarini imkoni boricha chuquriroq singdirish lozim.

K.D.Ushinskiy aytganidek “Bizning vazifamiz bolani sinchkov kuzatishga, koʻrgan va eshitganlarini yagona, toʻgʻri fikrga birlashtirishga, eshita olishga, koʻrishga va bu fikrni soʻz bilan toʻgʻri ifodalashga oʻrgatishdir³”. Chunki nutq bolaning har tomonlama kamol topishida muhim oʻrin tutadi. Bola nutqining toʻliq shakillanishi asosan olti yoshgacha toʻgʻri keladi. Bu yoshda nutqi normal rivojlanayotgan bola nutqidagi barcha tovuishlarni, talafuz etishni, soʻzlarni oʻz oʻrnida qoʻllashni, oʻz fikrini mantiyqiy toʻgʻri bayon etishni mukammal egallaydi. Lekin baʼzi bolalarda nutq shakillanishida oʻz tengdoshlariga nisbatan orqada qolish, nutq buzilishlarinin g turi koʻrinishlari uchraydi. Har bir nutq kamchiligi oʻziga hos tarzda namoyon boʻlib, u bola rivojlanishiga turlicha salbiy tasir koʻrsatadi. Nutq buzilishlariga ega bolalarni nutqga koʻpincha normal rivojlanishdan orqada qolishi, aqliy-hissiy sferalarini takomillashmasligiga olib keladi; bollarni maktabgacha tayyorlashda bir qator qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bolalarda uchraydigan nutqiy nuqsonlar turli formalarda namoyon boʻladi. Baʼzi bolalarda nutqning tovush talafuz tamonidan kamchilik boʻlsa bashqalarda esa nutqning toʻliq rivojlanmaganligini yoki nutqning tempi, ritmida kamchiliklar uchraydi.

Normal rivojlanayotgan 6-7 yoshli bolaning umumiy va nutqiy rivojlanishi darajasi maktabda taʼlim olishga maʼlum jihatdan yetarli koʻnikmalarga ega boʻlishini koʻrsatadi. Ogʻir nutqiy nuqsonli bolalarda maktabda taʼlim olishga, savod oʻrganishga zarur boʻlgan nutqiy koʻnikma va malakalar yetarli shakillanmagan boʻladi. Bu esa maktabda taʼlim olish, savod oʻrganish jarayonida bola oldida bir qator qiyinchilikni tugʻdiradi va oʻzlashtirishda tengdoshlaridan orqada qolishiga olib keladi.

³ Kashe G. A, R. I Shuter. Metodiy korreksionix narusheniya zuvukovoy storannieriche u deity “Kiev” 1978-yil

Proceedings of International Congress on “Multidisciplinary Studies in Education and Applied Sciences”

Hosted Online from Bilbao, Spain on November 10th, 2022.

www.conferencezone.org

“Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanmaganligini bartaraf etishda korreksion pedagogik ishlarning asosi” mavzusi bo'yicha shug'illangan L.R. Mo'minova o'z ishlarida o'zbek bolalardagi nutqning to'liq rivojlanmaganligini keltirib chiqaradigan sabablarni, ularning oldini olishi, korreksion pedagogik jarayonini qanday tashkil etish haqida fikr bildiradi va bu nutq nuqsonini bolalarning keying rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishini ilmiy tamondan isbitladi.

Nutq nuqsonlarini, ularni namoyon bo'lishini o'rganish tarixdan juda dolzarb bo'lib, bu sohada juda ko'p izlanishlar olib borilgan. Lekin og'ir nutqiy nuqsonli bolalarni savodga o'rgatishga tayyorlash va savod o'rgatish masalasi birorta adabiyotlarda ilmiy asoslab berilmagan.

O'zbekiston Respublikasida og'ir nutqiy nuqsonli bolalar maxsus logopedik yordamining tashkil qilinishini o'rganib, o'rganilayotgan muamoga oid adabiyotlarning yo'qligi aniqlandi. Og'ir nutqiy nuqsonli bolalarni savodga o'rganishining o'ziga xos tamonlari ishlab chiqilmagan. Maxsus adabiyotlarni tahlil qilish Og'ir nutqiy nuqsonli bolalarni savodga o'rgatish muamosi izlanishni talab etishni ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyaotlar:

1. Mo'minova L. Og'ir nutqiy nuqsonli maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni logopedik tekshirish va o'qitish. “Toshkent” 1992-yil
2. Kashe G. A, R. I Shuter. Metodiy korreksionix narusheniya zuvukovoy storannieriche u deity “Kiev” 1978-yil.
3. Abdullayeva K. , A. Nazarov, Sh. Yo'ldoshiyeva “Savodga o'rgatish metodikasi” Toshkent 1996-yil
4. Sodiqovna, R. K. (2021, January). USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF SPEECH SKILLS IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES. In Euro-Asia Conferences (Vol. 1, No. 1, pp. 443-444).
5. Mo'minova L. Ayupova L. “Logopediya” “Toshkent” 1993-yil.
6. Mahmudova, M. S. (2020). THE ROLE OF INDEPENDENT EDUCATION IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF PROSPECTIVE SPEECH THERAPISTS. Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(10), 358-363.

Proceedings of International Congress on “Multidisciplinary Studies in Education and Applied Sciences”

Hosted Online from Bilbao, Spain on November 10th, 2022.

www.conferencezone.org

7. Тешабоева, Ф. Р. (2020). PROBLEMS OF TEACHING THE MODULE" SPECIAL METHODS OF TEACHING THE MOTHER LANGUAGE" AT THE UNIVERSITY. Актуальные научные исследования в современном мире, (5-7), 229-232
8. Rakhimova Khurshidahon Sodiqovna. USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF SPEECH SKILLS IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES. International Virtual Conference On Innovative Thoughts, Research Ideas and Inventions in Sciences Hosted from Newyork, USA <http://euroasiaconference.com> January 20th 2021
9. Ayupova Mukarramxon Yuldashevna, Rakhimova Khurshidahon Sodiqovna. CORRECTION-PEDAGOGICAL WORK SYSTEM OF PREPARATION OF CHILDREN FOR INDEPENDENT ACTIVITY AFTER COCHLEAR IMPLANTATION. Proceedings of Global Technovation 2 nd International Multidisciplinary Scientific Conference Hosted from London, U.K. <https://conferencepublication.com> December 28th, 2020 Page 37-39
10. Рахимова, Х. С. (2020) Factors in the formation of motivation for independence in children on the basis of auditory and speech rehabilitation after cochlear implantation, Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(10), 391-396
11. Teshaboeva F.R. Effective factors for the organization of theoretical training in the module" Special methods of teaching the mother tongue" in the field of higher defectological education. Scientific Bulletin of Namangan State University 2 (10), 383-387
12. Sobirkhonovna, M. M. (2020). An Innovative Mechanisms to Increase the Effectiveness of Independent Education of Future Defectologists. International Journal on Integrated Education, 3(11), 210-211.8.
13. Sobirkhonovna, M. M. (2020, December). PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPEAKERS IN THE PERIOD OF INDEPENDENT STUDY. In Archive of Conferences (Vol. 10, No. 1, pp. 75-76).
14. Mahmudova, M. S. (2020). THE ROLE OF INDEPENDENT EDUCATION IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL

Proceedings of International Congress on “Multidisciplinary Studies in Education and Applied Sciences”

Hosted Online from Bilbao, Spain on November 10th, 2022.

www.conferencezone.org

COMPETENCIES OF PROSPECTIVE SPEECH THERAPISTS.

Scientific Bulletin of Namangan State University, 2(10), 358-363.

15. Тешабоева, Ф. Р. (2020). PROBLEMS OF TEACHING THE MODULE "SPECIAL METHODS OF TEACHING THE MOTHER LANGUAGE" AT THE UNIVERSITY. Актуальные научные исследования в современном мире, (5-7), 229-232.

16. <https://ru.wikipedia.org/wiki>

17. <https://www.lex.uz>